

УДК 793.31 (477.86): 821.161.2] (045)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/44-2-10>

Ірина МОСТОВА,
orcid.org/0000-0003-3377-235X
кандидат мистецтвознавства,
старший викладач кафедри народної хореографії
Харківської державної академії культури
(Харків, Україна) pisergeevna2808@gmail.com

Каріна ОСТРОВСЬКА,
orcid.org/0000-0003-4782-8043
доцент, заслужений працівник культури України,
завідувач кафедри народної хореографії
Харківської державної академії культури
(Харків, Україна) karinkaostrovskaya74@gmail.com

Тетяна БРАГІНА,
orcid.org/0000-0003-2225-3685
доцент, кандидат філософських наук,
доцент кафедри народної хореографії
Харківської державної академії культури
(Харків, Україна) braginat058@gmail.com

ХОРЕОГРАФІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ДРАМИ «ДОВБУШ» ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТАНЦЮВАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ПРИКАРПАТТЯ

У статті засобами компаративного аналізу та контент-аналізу визначено специфіку реалізації теми повстання Олекси Довбуша виразними засобами хореографічного мистецтва, виявлено основні тенденції у створенні розгорнутих хореографічних творів і окремих танців на тему життя та боротьби Довбуша. Вивчено історіографію окресленого предмета дослідження, запропоновано загальнонаукову та міждисциплінарну методологію як засіб дослідження крос-культурних тем. У процесі осягнення предмета дослідження розглянуто художні прийоми, що були залучені до створення драми «Довбуш» для формування художніх образів, сценарної дії, теми та надзавдання, експліковано значення драми в героїко-патріотичному вихованні молоді. Осмислено кінодраму В. Іванова «Олекса Довбуш» (1959 рік) та фрагменти до кінодрами О. Саніна «Довбуш» (2021 рік). Проаналізовано твори видатних балетмейстерів Прикарпаття, життя та творчість яких були пов'язані зі збереженням та популяризацією фольклорних танців: Я. Чуперчука, В. Авраменка, В. Петрика, О. Голдрича, М. Трегубова, І. Курилюка. Хореографічне втілення драми «Довбуш» розглянуто як чинник збереження та популяризації традиційної танцювальної культури Західної України. У контексті проведеного контент-аналізу простежено вплив соціокультурних змін на концепцію втілення основної теми драми в хореографічних творах. За результатами дослідження аргументовано доведено важливість використання фольклорних сюжетів у процесі виховання моральних цінностей, формування світогляду та громадянської свідомості. Систематизовано художньо-хореографічні концепції ретрансляції національної ідентичності, що втілювались видатними балетмейстерами в хореографічних інтерпретаціях драми «Довбуш».

Ключові слова: народний танець, Олекса Довбуш, танці Прикарпаття, хореографічна інтерпретація, українська культура.

Iryna MOSTOVA,
orcid.org/0000-0003-3377-235X
Candidate of Art Criticism,
Senior Lecturer at the Department of Folk Choreography
Kharkiv State Academy of Culture
(Kharkiv, Ukraine) pisergeevna2808@gmail.com

Karina OSTROVSKA,
orcid.org/0000-0003-4782-8043
Associate Professor, Honored Artisan of Culture of Ukraine,
Head of the Department of Folk Choreography
Kharkiv State Academy of Culture
(Kharkiv, Ukraine) karinkaostrovskaya74@gmail.com

Tetiana BRAHINA,

orcid.org/0000-0003-2225-3685

*Associate Professor, Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor at the Department of Folk Choreography
Kharkiv State Academy of Culture
(Kharkiv, Ukraine) braginat058@gmail.com*

CHOREOGRAPHIC INTERPRETATION OF THE DRAMA “DOVBUSH” AS A WAY OF PRESERVING THE DANCE CULTURE OF THE CARPATHIAN REGION

This article uses comparative analysis and content analysis to identify the specifics of Oleksa Dovbush's rebellion theme by means of choreographic art. The main trends in the creation of unfolding choreographic works and individual dances on the subject of Dovbush's life and struggle are shown. The historiography of the subject of the study is studied, the general scientific and interdisciplinary methodology as a means of investigating cross-cultural themes is presented. In the process of understanding the subject of the research we looked at the artistic techniques that were used in the creation of the drama “Dovbush” for the formation of artistic images, scripted action, themes and objectives, we analyzed the significance of the drama in the heroic and patriotic education of young people. The film-drama “Oleksa Dovbush” (1959) by V. Ivanov and the fragments of the film-drama by O. Sanin “Dovbush” (2021) were studied. The works of outstanding ballet masters of the Carpathian region, whose life and work was associated with the preservation and popularization of folklore dances: J. Chuperchuk, V. Avramenko, V. Petryk, O. Goldrych, M. Tregubov, I. Kurylyuk. The choreographic interpretation of the dramas “Dovbush” is considered as a factor in preserving and popularizing the traditional dance culture of Western Ukraine. In the context of the content analysis the influence of socio-cultural changes on the concept of the main theme of the dramas in the choreographic works is investigated. The results of the study have argued the importance of using folklore stories in the process of education of moral values, the formation of the worldview and public conscience. Artistic and choreographic concepts of retranslating national identity, which were introduced by prominent choreographers in choreographic interpretations of the drama “Dovbush”, were systematized.

Key words: folk dance, Oleksa Dovbush, dances of Prykarpattia, choreographic interpretation, Ukrainian culture.

Постановка проблеми. Глобалізація з її тенденціями інтеграції й універсалізації в усіх сферах суспільного життя нав'язує нову систему світосприйняття, що тяжіє до наднаціонального суспільного існування. Національна ідентичність все частіше сприймається як рудиментарний пережиток минулих часів. Втрата традиційної культурної спадщини та національної пам'яті неминуче призведе до утворення лакун між поколіннями українців. Збереження важливих ознак національної ідентичності можливе за умови підтримки жанрів традиційного фольклору, найвиразнішим із яких є танець, що повинен спиратись на національну пам'ять. Інтерпретація легенди про Олексу Довбуша виразними засобами народно-сценічного танцю забезпечує важливе збереження та популяризацію традиційної культури Прикарпаття та її етнографічних груп. Адже через танець передається не лише специфіка виконання рухів, але й особливості побуту, традицій, віросповідання, моральні й естетичні цінності.

Аналіз досліджень. Актуальним питанням збереження та популяризації традиційного танцювального фольклору Прикарпаття приділяли увагу чимало етнохореографів минулих часів та сучасності. Серед новітніх досліджень вагоме місце посідають наукові статті О. Бігус (Бігус, 2011: 1–18), О. Квецко (Квецко, 2017: 44–51), А. Тимчули.

Не втрачають актуальності й монографії видатних фольклористів: В. Верховинця, Я. Чуперчука, Р. Гарасимчука. Безпосередньо до теми втілення твору Г. Хоткевича «Довбуш» звертались О. Шлемко (Шлемко, 2017: 160–167), Т. Чурпіта (Чурпіта, 2018: 163–174), але специфіка втілення драми про життя Олекси Довбуша виразними засобами хореографічного мистецтва, а також роль цього твору у збереженні національної самосвідомості досі мають багато невирішених аспектів.

Мета статті – визначення специфіки збереження та популяризації танцювальної культури Прикарпаття в контексті інтерпретації драми Гната Хоткевича «Довбуш».

Виклад основного матеріалу. Основна тема драми Г. Хоткевича «Довбуш» є важливим аспектом фундації традиційної культури Прикарпаття й України загалом. Олекса Довбуш із плином часу перетворився з народного героя на легенду, яка ретранслює багату соціокультурну спадщину українського народу. Використання теми повстання Олекси Довбуша як фундаменту для формування необхідних культурних спадкоємностей органічно засвоюється нащадками. Це зумовлюється органічним поєднанням норм життя гуцулів із притаманними їхній традиційній культурі виразними засобами, типовими для всіх видів народної творчості. Тому героїка, описана у драмі

«Довбуш», викарбувалась у свідомості українців та може стати важливим елементом у системі збереження та популяризації народного танцю.

Художньою ретрансляцією сюжету про повстання Довбуша цікавились багато фольклористів, драматургів, поетів. Значний комплекс пісень та коломийок про званого ватажка було опубліковано В. Шухевичем в етнографічній монографії «Гуцульщина» (Шухевич, 2018: 470–485), пізніше публікується поетична трагедія Ю. Федьковича «Довбуш», яка, на жаль, була піддана критиці іншими митцями через складний та заплутаний сюжет, а також відсутність послідовності у викладі подій. Г. Хоткевич зацікавився історією про Олексу Довбуша, перебуваючи в еміграції. Його глибоко вразило життя горян, їхній побут, звичаї, традиції, особливості мовного діалекту. З-під авторського пера з'явилося декілька значних творів про Гуцульський край, зокрема й драма «Довбуш». Образ Довбуша Г. Хоткевич намагався створити наближеним до історичного, щоб уникнути образу-легенди, у якому постає Олекса в казках, піснях та коломийкам. Дотримання історичної відповідності зробило Довбуша жорстким та консервативним. Гуцульського ватажка автор наділяє загальнонаціональними рисами, що робить із нього героя, месника, змальовує його не лише як особистість, але і як соціокультурне явище, борця за моральне визволення українців від поневолення, борця за перемогу духу. Олекса Довбуш у Г. Хоткевича має «бунтарську вдачу» (Шлемко, 2017: 163), самоповагу, упевненість та гідність. Автор наділяє його і загальнолюдськими християнськими рисами: милосердям, співчуттям, відчуттям справедливості.

Утілення згаданих рис характеру головного героя є обов'язковим для хореографічних інтерпретацій. Отже, хореографічний твір значно наближується до історичної вірогідності, плекає легендарний образ героя, задовольняє виховні функції, формує в молоді розуміння тогочасних подій, ідеологізує визвольний рух, виховує національну свідомість та патріотизм.

Легенди про Довбуша було втілено у фільмі В. Іванова «Олекса Довбуш» (1959 р.) та кінодрамі О. Саніна «Довбуш» (2021 р.). В обох картинах використані подібні виразні засоби: значна увага приділяється музичній складовій частині кадру (звуки та музичні теми створюють атмосферу життя опришків у горах, формують відповідний настрій); зміна відтінків підсилює відчуття тривоги та навпаки. Режисери обох фільмів повністю вирішили завдання патріотичного виховання молоді засобами мистецтва.

Балетмейстерські інтерпретації теми повстання Довбуша з'явилися вже після появи драми

Г. Хоткевича, із часом стали досить популярними в аматорських та професійних колективах. Зауважимо, що в хореографічному втіленні цього сюжету міфологічна складова частина значуща в порівнянні з історичною драмою «Довбуш». Загальними характеристиками для всіх хореографічних творів, що в різні часи створювались на основі цього сюжету, можна вважати:

- насиченість музичними нюансами, що утворюють унікальну атмосферу українських Карпат, підсилюють уяву глядача під час трагічних сцен, доповнюють хореографічні образи;

- підкреслену міфологізацію образів та вплив язичницької культури;

- формування образу Олекси Довбуша не лише як ватажка, а передусім як гуцула – героя народу;

- значна романтизація подій, що робить постать Дзвінки виразнішою та більш значущою.

Серед відомих українських балетмейстерів тема повстання, життя та кохання Олекси Довбуша завжди була актуальною, тому виразно представлена у зразках українського народно-сценічного танцю. Найпершими професійними спробами хореографічної інтерпретації народної легенди можна вважати твори Василя Авраменка «Танок Довбуша» та «Довбушева ніч». На жаль, збереженого відеоматеріалу або записів цих танців не лишилось, але досі можна зрозуміти характер цих творів за їхніми описами в науковій літературі (Косаківська, 1999: 827). В. Авраменко створив «Танок Довбуш» після експедиції Гуцульщиною, перебуваючи під враженням від традицій, темпераменту та менталітету гуцулів. Танець став влучною характеристикою постаті Довбуша – волелюбного, справедливого, сильного ватажка. Балетну картину «Довбушева ніч» автор створив пізніше. Її визнання відбулось вже у Сполучених Штатах Америки та Канаді, куди був змушений емігрувати В. Авраменко.

Значна частина хореографічних творів на тему легенд та пісень про Олексу Довбуша з'явилась у другій половині ХХ ст. Важливою подією для національного балету й українського народно-сценічного танцю стала поява вистави «Хустка Довбуша» А. Кос-Анатольського (хореографія Миколи Трегубова). Хореограф зміг перенести основний задум Г. Хоткевича в балетну виставу, гармонійно поєднати класичний танець та фольклорний гуцульський танець. Нині можна впевнено стверджувати, що внесок М. Трегубова в розвиток національної балетної вистави неоцінений: він вкарбував у свідомість майбутніх поколінь балетмейстерів-створювачів основні методи та способи поєднання двох видів хореографічного

мистецтва, зробивши кожен із них лейтмотивом. У виставі репрезентовані автентичні гуцульські танці «Аркан», «Коломийка», «Решето» (Чурпіта, 2018: 169). Їхня мінімальна балетна інтерпретація створила унікальний національний колорит, удосконалила танцювальну характеристику хореографічних образів гуцулів у виставі. Класичні рас М. Трегубов збагатив типовими гуцульськими положеннями рук та тулуба, підтримками, що притаманні західноукраїнському танцювальному фольклору, дозволив танцівникам виконувати рухи в манері народного українського танцю. Відтворюючи музичну драматургію, М. Трегубов піддавався ліризму та мелодійності А. Кос-Анатольського. На відміну від задуму Г. Хоткевича здійснити історизацію постаті Довбуша, балетмейстеру непереврено вдалися романтичні сцени кохання Довбуша та Дзвінки. Тут ватажок опришків представ перед глядачем героєм-романтиком, борцем за справедливість, що боронить знедолених та їхню волю. У танцях Олекси багато стрибків, складних технічних комбінацій, обертів, патетичних поз (Чурпіта, 2018: 170). Важливою характеристикою героя також є його постійне поєднання з опришками й іншими селянами, він бачиться невіддільною складовою частиною самих гуцулів. Ідеї згуртованості, взаємодопомоги, підтримки, а також боротьби, незламності духу та волелюбності – основа виховної функції даної балетної вистави. У досить зрозумілих хореографічних образах розкриті важливі для сучасної молоді норми та заповіді суспільного життя.

У народно-сценічних танцях тема життя Олекси Довбуша представлена в роботах Володимира Петрика й Олега Голдрича. У творчості Володимира Петрика хореографічна інтерпретація теми життя Довбуша посіла вагомe місце серед інших досягнень. Автор створив дві масштабні вокально-хореографічні сюїти, що відтворювали побут та традиції опришків: «Олекса Довбуш з опришками» і «Опришки Олекси Довбуша». Основною темою цих хореографічних творів стала посвята в опришки – символ набуття мужності та сили. Джерелом натхнення для балетмейстера став гуцульський народний танець «Аркан», що увібрав традиції горян та їхню вдачу. Сюїти відтворюють лише героїчну складову частину легенд та пісень про Олексу Довбуша, зосереджуються на втіленні традицій посвяти у воїни, на темі мужності, вірності. У танці розкриваються найважливіші риси характеру, якими повинен володіти горянин: витривалість, сила, спритність, майстерне володіння зброєю. Володимир Петрик також виразно підкреслює значущість язичниць-

кої традиції в житті опришків: стрімке зростання темпу, міцні та гучні удари ногами о землю – відлуння язичницьких традицій збудження землі та прохання в неї сили та здоров'я.

«Танець Дзвінки» Олега Голдрича – ліричне протиставлення грубій силі опришків. Балетмейстер створює хореографічний образ дівчини, що суперечить сама собі. Олег Голдрич не розглядає Дзвінку як легковажну селянку, що стала повинною у смерті опришківського ватажка, він розповідає виразними засобами хореографічного мистецтва історію, у якій дівчина опинилась на роздоріжжі. Цей танець-монолог – психологічні переживання через необхідність вибору: ліричний та ніжний, з одного боку, тривожний – з іншого.

Найсучаснішою інтерпретацією драми про Довбуша стала міфо-опера-dance «Оле (Олекса Довбуш)», що стала перлиною репертуару Івано-Франківського національного академічного Гуцульського ансамблю пісні і танцю «Гуцулія». У виставі гармонійно поєдналися усі види народного мистецтва: драма, танець, пісня, образотворче мистецтво. Сценічне оформлення, костюми, світлова партитура створюють правдиву атмосферу життя гуцулів у XVIII ст., заохочують глядача поринути у всесвіт горян. Народно-сценічні танці перетинаються із сучасною хореографією, доповнюють хореографічну характеристику героїв. Саме через використання вільної пластики посилюється зв'язок гуцулів із язичницькими культурами та прадавніми віруваннями. Як і в інших проаналізованих хореографічних творах, лейтмотивом вистави стає «Аркан» і арканове коло. Саме через нього автори знайомлять глядача із життєвим устроєм опришків, центром життя яких стає Довбуш. Його роль у формуванні побуту горян, а також авторитет серед побратимів підкреслюються виконанням танцю навколо ватажка: він – не лише композиційний центр танцю, але й важлива змістова складова частина ідеї повстанської боротьби. Підкреслене значення бартки в житті опришків, вона – важливий символ, що тлумачиться відповідно до її застосування: заклик до боротьби, переходу юнака у статус воїна, символ влади та честі.

У виставі збережена романтична лінія кохання Довбуша та Дзвінки. Балетмейстер влучно створив їхній спільний танець: через переплетіння рук передається злиття в одну, навіки пов'язану, долю. Глядач відчуває неминучість життєвої трагедії вже під час першого спільного танцю. Повний хореографічний повтор дуету підкреслює незламне кохання, що витримало випробування часом і врешті відіграло свою фатальну роль у житті Довбуша.

Фундаментальність останньої сцени спрямована на підкріплення ідеї єднання гуцулів у визвольній боротьбі.

Висновки. Інтерпретація теми життя та повстання Олекси Довбуша масштабно представлена в хореографічному мистецтві. Серед найпоширеніших виразних засобів і тенденцій, що ними втілюється дана тема в хореографічних творах, можна відзначити:

- патетичність у формуванні хореографічного тексту головного героя й опришків;
- повсякчасне використання бартки як символу опришківського руху (використання під час виконання танців і основних дій);
- використання в лейтмотиві Довбуша значної кількості стрибків, обертів, складної техніки та трюків;

– невіддільна романтизація образу Довбуша через збереження теми його кохання до Дзвінки.

У хореографічних інтерпретаціях часто використовуються сценічні прийоми, подібні до тих, що були використані у драмі «Довбуш» та кінострічках: різка зміна музичної та світлової характеристики сцени в разі необхідності сконцентрувати глядацьку увагу, контрастна хореографічна побудова сцен спілкування Олекси і Дзвінки та сцен його взаємодії з опришками.

Отже, зазначимо, що інтерпретація подібних фольклорних тем у хореографічному мистецтві підкріплює автентичність народно-сценічного мистецтва, задовольняє потреби в самоусвідомленні, допомагає у збереженні мистецьких зразків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бігус О. Народно-сценічна хореографія Прикарпатського регіону: становлення та тенденції розвитку : автореф. дис. ... канд. мистецтвозн. : 26.00.01. Київ, 2011. 18 с.
2. Будівський П. Олекса Довбуш в історії, фольклорі та літературі: проблема історичної правди. Київ : Бланк-Сервіс, 1999. 495 с.
3. Вдовиченко Л. Специфіка образу Довбуша в однойменній драмі Гната Хоткевича. *Бахмутський шлях*. 2001. № № 1–2. С. 141–145.
4. Квечко О. Історична спадкоємність у збереженні фольклорного танцю етнографічних груп Прикарпаття. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія «Мистецтвознавство»*. 2017. № 2. С. 44–51.
5. Косаківська Л. Василь Авраменко і Волинь. «Роде наш красний <...>». *Волинь у долях краян і людських документах*. 1999. Т. III. С. 823–834.
6. Марусик Н. Василь Авраменко – плюси і мінуси творчої діяльності. *Педагогічні науки*. 2011. Вип. 58. С. 73–78.
7. Марусик Н. Гуцульська хореографія як складова національних мистецько-культурних процесів кінця XIX–XXI ст. : автореф. дис. ... канд. мистецтвозн. : 26.00.01. Івано-Франківськ, 2019. 21 с.
8. Сапего Я. Національний академічний ансамбль пісні й танцю України «Гуцулія» як феномен хореографічної культури Прикарпатського регіону. *Культура України. Серія «Культурологія»*. 2017. Вип. 55. С. 225–234.
9. Чурпіта Т. Народно-героїчна балетна драма «Хустка Довбуша» у постановці Миколи Трегубова. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Мистецтвознавство»*. 2018. Вип. 1 (38). С. 163–174.
10. Шлемко О. Драма Г. Хоткевича «Довбуш» у ракурсі сучасних досліджень. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого*. 2017. № 20. С. 160–167.
11. Шлемко О. Поетика драматичних творів Гната Хоткевича на гуцульську тематику та їх сценічне втілення. *Записки наукового товариства імені Шевченка*. 2007. Т. CCCLIV. С. 170–224.
12. Шухевич В. Гуцульщина : у 5-и ч. Харків : Видавець Олександр Савчук, 2018. 1218 + [10] с.

REFERENCES

1. Bihus O. O. Narodno-stsenichna khoreohrafiia Prykarpatskoho rehionu: stanovlennia t atendentsii rozvytku [Folk-scene choreography of the Pre-Carpathian region: formation and trends of development] : avtoref. dys. ... kand. mystetstvoznavstva : spets. 26.00.01 "Teoriia ta istoriia kultury". Kyiv, 2011. 18 p. [in Ukrainian].
2. Budivskiy P. O. Oleksa Dovbush v istorii, folklori ta literaturi: problema istorychnoi pravdy [Oleksa Dovbush in the history, folklore and literature: the problem of the historical truth]. K. : Blank-Servis, 1999. 495 p. [in Ukrainian].
3. Vdovychenko L. Spetsyfika obrazu Dovbusha v odnoimennii dramy Hnata Khotkevycha [Specifics of Dovbush's image in the one-man drama by Gnat Khotkevich]. *Bakhmutsky Shliakh*, 2001, № № 1–2. pp. 141–145. [in Ukrainian].
4. Kvetsko O. Istorychna spadkoiemnist u zberezheni folklorneho tantsiu etnohrafichnykh hrup Prykarpattia [The historical significance of the preservation of folklore dance of the ethnographic groups of the Pre-Carpathian region.]. *Scientific Notes of the V. Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University. Series of the Art History*, 2017, № 2. pp. 44–51 [in Ukrainian].
5. Kosakivska L. P. Vasyl Avramenko i Volyn [Vasil Avramenko and Volin region]. "Rode our beautiful <...>". *Volyn in the shares of the krajans and human documents*, 1999, T. III. pp. 823–834 [in Ukrainian].
6. Marusyk N. I. Vasyl Avramenko – pliusy i minusy tvorchoi diialnosti [Vasil Avramenko – pluses and minuses of creative activity]. *Pedagogical Sciences*, 2011. № 58. pp. 73–78 [in Ukrainian].

7. Marusyk N. I. Hutsulska khoreohrafiia yak skladova natsionalnykh mystetsko-kulturnykh protsesiv kintsia XIX–XXI stolit [Hutsul choreography as a component of national art and cultural processes of the late XIX–XXI centuries]: avtoref. dys. ... kand. mystetstvoznavstva : 26.00.01 “Teoriia ta istoriia kultury”. Ivano-Frankivsk, 2019. 21 p. [in Ukrainian].

8. Sapeho Ya. K. Natsionalnyi akademichnyi ansambl pisni y tantsiu Ukrainy “Hutsuliia” yak fenomen khoreohrafichnoi kultury Prykarpatskoho rehionu [National Academic Song and Dance Ensemble of Ukraine “Hutsulia” as a phenomenon of choreographic culture of the Carpathian region]. Culture of Ukraine. Series : Cultural Studies, 2017. № 55. pp. 225–234 [in Ukrainian].

9. Churpita T. Narodno-heroichna baletna drama “Khustka Dovbusha” u postanovtsi Mykoly Trehubova [Folk-heroic ballet drama “Khustka Dovbusha” staged by Mikola Tregubov]. Scientific Notes of the V. Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University. Series of the Art History, 2018. № 1 (38). pp. 163–174. [in Ukrainian].

10. Shlemko O. D. Drama H. Khotkevycha “Dovbush” u rakursi suchasnykh doslidzhen [H. Hotkevich’s drama “Dovbush” in the light of modern research]. Scientific Journal of the I. K. Karpenko-Karyy Kyiv National University of theatre, film and television, 2017. № 20. pp. 160–167 [in Ukrainian].

11. Shlemko O. Poetyka dramatychnykh tvoriv Hnata Khotkevycha na hutsulsku tematyku ta yikh stsenichne vtilennia [Poetics of Dramatic Works by Gnat Khotkevich on Hutsul themes and their scenic implementation]. Shevchenko’s notes of the scientific association, 2007. T. CCLIV. pp. 170–224 [in Ukrainian].

12. Shukhevych V. Hutsulshchyna [Hutsulschyna]: v 5 chastynakh. Kharkiv : Vydavets Oleksandr Savchuk, 2018. 1218 + [10] p. [in Ukrainian].